

ANTIKVARISK SLUTRAPPORT

Barockträdgården, Uppsala botaniska trädgård

Förnyelse av granpyramider, granhäckar och hagtornsträd

Kåbo 25:1

Uppsala kommun, Uppland, Uppsala län

FK 2023-08-21

SFV 2049/21

AIX

AIX ARKITEKTER AB HUDIKSVALLSGATAN 8 113 30 STOCKHOLM
TEL +46 8 690 29 00 INFO@AIX.SE WWW.AIX.SE ORG.NR 556319-2086

BENÄMNING Uppsala botaniska trädgård, C061500
KOMMUN Uppsala
FASTIGHET Kåbo 25:1
ADRESS Villavägen 6-8, Uppsala
ER REF. RAÄ-2022-2079
DATUM FK 2023-08-21

Förnyelse av granpyramider, granhäckar och hagtornsträd med tillfälliga skyddsanordningar och skyltar under projektiden

Efter ansökan från Statens fastighetsverk (SFV) genom förvaltare Cecilia Wretling lämnade Riksantikvarieämbetet (RAÄ) 2022-09-08 tillstånd till rubricerat projekt i Uppsala botaniska trädgård, d.nr. RAÄ-2022-2079. Ett villkor var antikvarisk medverkan med slutrapport.

Vid projekteringen medverkade kulturarvsspecialist Anna Enberg vid SFV med antikvarisk rådgivning. Arbetena på plats pågick mellan hösten 2022 och sommaren 2023. Stina Kajtorp från Bjerking AB var projektledare fram till och med april 2023. Besiktningar utfördes av PE Teknik och Arkitektur genom Ankie Gustafsson. Övriga medverkande, se bilaga 1.

Den antikvariska medverkan har omfattat deltagande i två byggmöten samt flera platsbesök med fotodokumentation. Arbetet har utförts av undertecknad genom slottsarkitekt Carl Wärn vid WärnBerglund arkitektkontor. Vid platsbesöken har trädgårdsmästare Stefan Samuelsson bidragit med värdefull information. Curt Almqvist vid Skogforsk i Uppsala har lämnat viktiga upplysningar om projektets förarbete, ymptagningen 2010-11.

Föreliggande slutrapport redovisar främst åtgärdernas påverkan på trädgårdens kulturhistoriska värden. Teknisk dokumentation arkiveras av SFV.

I rapporten benämns hela det berörda området "granparterren".

Foton AIX Arkitekter AB om annat inte anges.

Stockholm datum som ovan

Stina Svantesson
Byggnadsantikvarie, certifierad sakkunnig kulturvärden - K
Tel. nr. 08-690 29 76, stina.svantesson@aix.se

GRANSKAT AV	DATUM

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
Orientering	4
Bakgrund och motiv	5
Författningsskydd	5
2. Antikvariska bedömningar.....	6
Ny kunskap	6
3. Kort historik för aktuella delar.....	8
4. Dokumentation av åtgärder.....	14
Granhäckar	14
Gransolitärer	14
Hagtornsträd	15
Buxbomhäckar	15
5. Fotodokumentation.....	16
6. Bilagor.....	27 ff
1. Kontaktlista, SFV/Bjerring AB 2023-04-26	
2. Bygghandling, SFV/AJ Landskap AB 2022-11-02	
3. Leverantörsförteckning, jordprovsanalys m.m., ur egenkontroll från Trädgårdsanläggare Hallblom AB	
4. Bevattningsystem, Waterboys 2022-07-30	
5. RAÅ:s tillstånd, 2022-09-08	

1. Inledning

Ortofoton från Lantmäteriet, hämtade 2023-08-11. Gräns och benämningar tillagda. Röd linje anger den del av Uppsala botaniska trädgård som benämns Gamla trädgården. För denna finns ett vårdprogram, SFV 2002.

Barockträdgården med berört område inom streckad röd linje. Trappan i mittaxeln mot slottet kommer att åtgärdas tillsammans med terrasserna inom ett par år.

BAKGRUND OCH MOTIV

De pyramidklippta gransolitärerna (*picea abies*) och granhäckarna i Uppsala botaniska trädgård var i stort behov av restaurering och förnyelse. Eftersom granskott inte kan bryta fram på gammal ved växer både pyramider och häckar för varje år och förlorar med tiden sin form och sina proportioner. Två av gransolitärerna hade dött. De hagtornsträd som planterades vid Walter Bauers restaurering av barockträdgården på 1970-talet hade också dött under åren och inte ersatts av nya träd.

Restaurering och förnyelse av barockträdgården i Uppsala botaniska trädgård inleddes 2006 med bland annat almalléerna i trädgårdens östra del. Under nästa etapp 2009-2010 förnyades de södra och norra lönnalléerna. Den halvcirkelformade lindboscén, som utgör den forna slottsträdgårdens avslutning mot väster, förnyades 2016-2018.

Redan 2010-2011 samlades ympar in från de kulturhistoriskt värdefulla pyramidklippta gransolitärerna i mittaxeln, vilka i sin tur var ympkloner från 1970-talet av granar som planterades på 1760-talet. Granhäckarna som nu har förnyats planterades också under 1970-talets restaureringar av barockträdgården, dock utan släktskap med äldre växtmaterial.

FÖRFATTNINGSSKYDD

Statligt byggnadsminne

Den östra delen av Gamla trädgården, det vill säga barockträdgården med Linneanum, är statligt byggnadsminne sedan 1935. Skyddsföreskrifterna från 1993-06-24 anger avseende trädgården:

Skyddsområdet för det statliga byggnadsminnet är här utmärkt med en kraftig linje. Ur dokumentet för fastställandet av skyddsföreskrifter 1993. Norr är uppåt på bilden.

- Trädgården är en del av byggnadsminnet. Den skall underhållas på ett sådant sätt att dess kulturhistoriska värde och egenart bibehålls.
- Det på bifogade situationsplan med särskild linje avgränsade området får inte ytterligare bebyggas. Inom skyddsområdet får inte heller sådana åtgärder vidtas med mark och vegetation att miljöns utseende och karaktär förvanskas.

Om det av särskilda skäl är nödvändigt att ändra byggnadsminnet i strid med skyddsföreskrifterna skall ansökan om tillstånd enligt 6-7§§ i förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen m.m. lämnas in till RAÄ.

Riksintresse

Botaniska trädgården ingår i riksintresset Uppsala stad C 40a enligt RAÄ:s förteckning över riksintressanta kulturmiljöer i Sverige (uppdaterad 2018-11-27). Som uttryck för riksintresset anges bland annat "Vetenskapshistoriskt intressanta trädgårdsanläggningar och parker från 1600-talet till 1900-talet" (sid. 17).

Enligt miljöbalken 3 kap. 6§ ska områden med kulturvärden av riksintresse skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön.

Plan- och bygglagen/kommunal klassning

Botaniska trädgården omfattas av en detaljplan från 1943 för Uppsala sydvästra delar. I beskrivning till planförslaget anges "De i förteckningen över byggnadsminnesmärken enligt Kungl Maj:ts beslut av den 25 januari 1935 upptagna inom området belägna byggnaderna med därtill hörande anläggningar äro i stadsplaneförslaget skyddade genom särskild bestämmelse i anslutning till föreskrifterna härutinnan".

Botaniska trädgårdens höga kulturhistoriska värde innebär att förvanskingsförbudet enligt PBL 8 kap. 13§, vilket även avser tomter och allmänna platser, är tillämpligt:

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Första stycket ska tillämpas också på [...]

2. tomter i de avseenden som omfattas av skyddsbestämmelser i en detaljplan eller i områdesbestämmelser,
3. allmänna platser, och
4. bebyggelseområden.

2. Antikvariska bedömningar

Restaureringen av granparterren följer intentionerna i skyddsbestämmelserna och i vårdprogrammet. Arbetet utfördes enligt RAÄ:s beslut om villkor för tillståndet.

Resultatet av åtgärderna är att alla granar i parterren idag är släkt med de granar som planterades i början av 1760-talet enligt Carl Hårlemans plan för den dåvarande slottsträdgården. Innan förnyringen var det endast granarna vid mittaxeln som ympats från 1700-talets växtmaterial, se sid. 11. Därigenom stöder de utförda åtgärderna anläggningens trädgårdshistoriska dokumentvärden och dess biologiska kontinuitet.

Eftersom granparterren ligger utanför slottets fornlämningsområde var arkeologisk schaktövervakning inte nödvändig. Inom projektet fanns dock beredskap att kontakta arkeolog om möjliga fynd påträffades vid schaktarbeten.

Inga anläggningsdelar äldre än ca 1940-tal påträffades dock, se nedan under *Ny kunskap*.

Åtgärderna innebär att granparterrens miljöskapande upplevelsevärde påverkas under ca 15 år, varav förändringen är mest påtaglig under de första ca 5 åren. Förnyelsen var dock nödvändig för parterrens och därigenom hela barockträdgårdens framtida bevarande. Åtgärderna har förberetts noggrant och ingår i en ambitiös restaureringsplan för hela anläggningen.

De nya gransolitärerna har längre barr än de rivna som planterades i början av 1970-talet. Enligt dåvarande föreståndaren för botaniska trädgården Örjan Nilsson kännetecknades emellertid 1970-talets nya granar också av sina grova och långa barr, se sid. 11. En hypotes kan vara att de långa barren beror och berodde på gynnsamma växtförhållandena under uppdrivningen på respektive plantskola. Nya skott skulle i så fall kunna normaliseras med åren och få kortare barr, då granarna nu står i magrare jord.

Åtgärderna innebär följande långsiktiga förändringar av det tidigare utseendet (ur Antikvarisk konsekvensanalys, AIX 2022-06-10):

- Hagtornsträd som dött under åren ersätts av nya. Motiv: Hagtornsträd ingick i Walter Bauers plan för trädgården - kulturhistoriska skäl.
- Granhäckar och buxbomshäckar kortas vid öppningarna där hagtornsträden ska stå. Motiv: Bredare öppningar intill hagtornsträden behövs av skötselskäl - praktiska skäl.

- De båda mindre granpyramiderna närmast staketet i öster byts mot stora. Motiv: Anknytningen till och sambandet med slottets terrasser ner mot parken förstärks i mittperspektivet - kulturhistoriska skäl.
- Alla granpyramider får en slankare form. Motiv: Den smalare formen bedöms stämma bättre överens med Hårlemans intentioner än den befintliga - kulturhistoriska skäl.

NY KUNSKAP

Betongmur

Gjuten betong, ca 25 cm bred och ca 20 meter lång, påträffades ca 10 cm under markytan vid schaktning för plantering av granhäcken i granparterrens sydöstra del. Betongen kapades på två ställen för att inte hindra schaktning för bevattningssystemet.

Troligen var detta en liknande mur som den som göts 1949-50 mellan de södra trianglarna och den angränsande allén. Den påträffade sträckningen går dock öster om gräsyterna. Den södra muren, ca 100 m lång och 1 m djup, var ett försök att hindra trädrötter från att tränga in i trianglarna och försvåra nyplantering av

Betongmuren under mark i områdets sydöstra del. Betongen kapades på två ställen. Foto Stina Kajtorp 2022-11-29.

prydnadsväxter där. 1950-51 gjorde man motsvarande vid norra allén.

Murarna tillkom i anslutning till 1940-talets omfattande arbeten i barockträdgården. De stränga vintrarna hade fått till följd att buxbomen frös och fick planteras om i flera omgångar. I samband med att buxbomshäckarna togs bort lades de triangelformade gräsytorna om och minskades. Granhäckarna var så voluminösa att gångarna kring trianglarna blivit för smala.

Tegel

Tegelrester som påträffades vid schaktning för planteringsgroparna kan tyda på att tegel användes för att stabilisera marken vid de förra planteringarna, på 1970-talet.

Betongmuren under mark i områdets sydöstra del kapades för att inte hindra bevattningssystemet. Foto Stina Kajtorp 2022-11-30.

3. Kort historik för aktuella delar

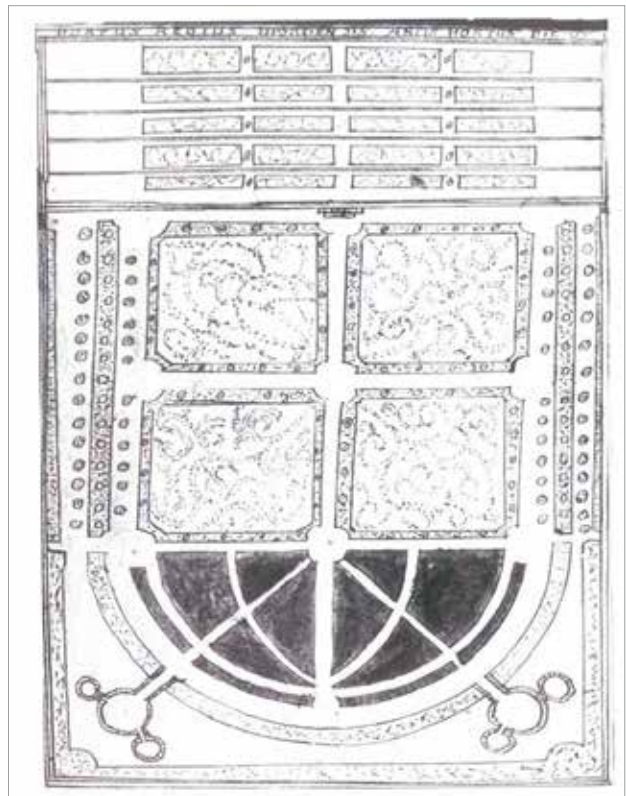
Texten bygger på utdrag ur *Botaniska trädgården Uppsala. Vårdprogram för Gamla trädgården*, SFV 2002. Se vårdprogrammet för källor och en mer utförlig historik.

Den fjärde slottsträdgården

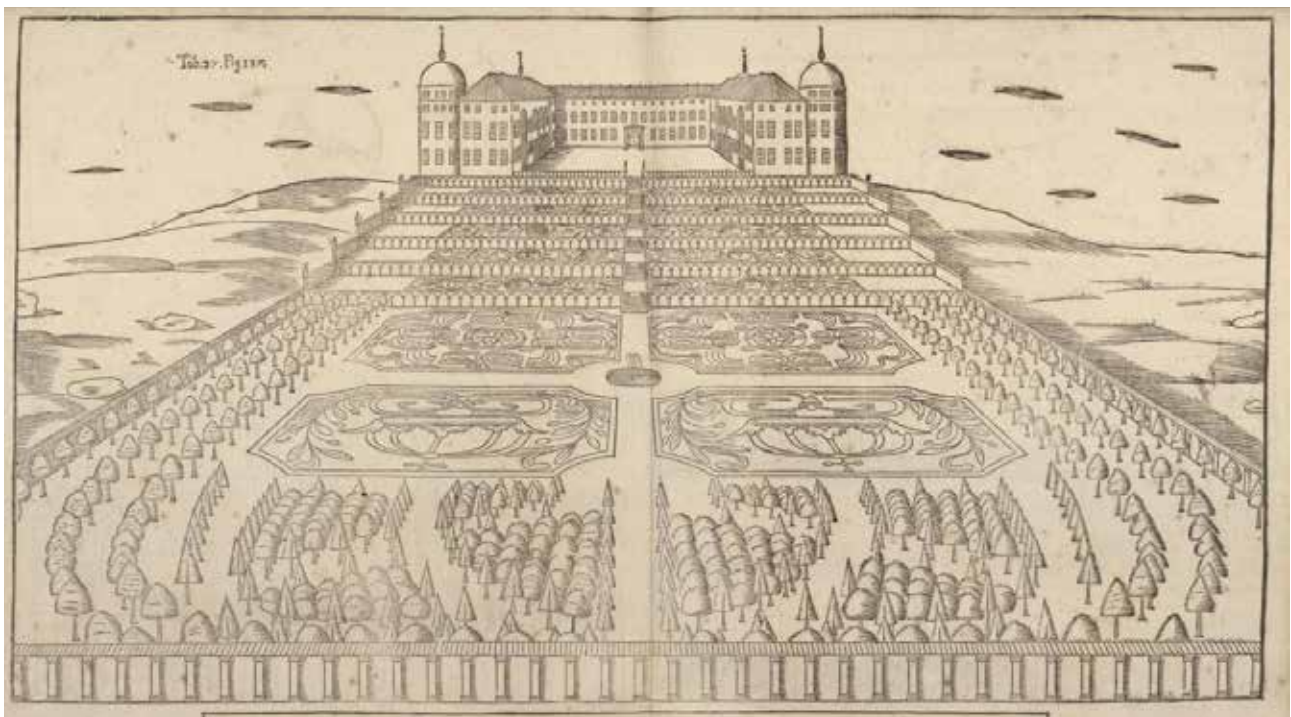
Historiskt sett tillhör botaniska trädgården Uppsala slottsträdgårdar och räknas som den fjärde slottsträdgården. För anläggandet ansvarade Olof Rudbeck d.ä. (1630-1702) i samarbete med kungens arkitekt Jean de la Vallée (1624-1696). Borggården sänktes och terrasserna började byggas 1664. 1669 meddelade Rudbeck att körsbär och aplar hade planterats och att en tredjedel av avsättningarna (terrasserna) var färdiga.

I Rudbecks förslag, en perspektivritning daterad 1679, leder trappor och terrasser ned till trädgården från den öppna borggården. Treradiga alléer löper utmed trädgårdens sidor och granar som troligen är formklippta redovisas. I boskén löper radiella och koncentriska gångar. De fyra blomsterkvarteren i snirklig fransk Mollet-stil kröns i mittkorset av en stor fontän.

En planskiss utförd av Carl von Linné år 1730 redovisar mörka ytor som troligen innehåller granar omgivna av granhäckar. Detta stämmer också med Rudbecks perspektiv där han markerat granalléer eller häckar i detta läge.

Linnés avbildning av slottsträdgården från 1730 hos UUB. Ur SFV:s vårdprogram för Gamla trädgården, 2002.

Rudbecks perspektiv från 1679 över anläggningen med slottsterrasser och trädgård. Ur Rudbeckska ritningarna, UUB.

Slottsträdgården omdanades mellan 1744 och 1761 under ledning av Carl Hårleman (1700-1753). Trädgårdens ram, med murar och alléer som avslutas i en halvcirkel, behölls i Hårlemans förslag, liksom mittgången och en del granar från Rudbecks tid. Bland förändringarna fanns en avlång tapis vert (gräsyta) kantad av formklippta granar som förstärkte mittaxelns längdperspektiv.

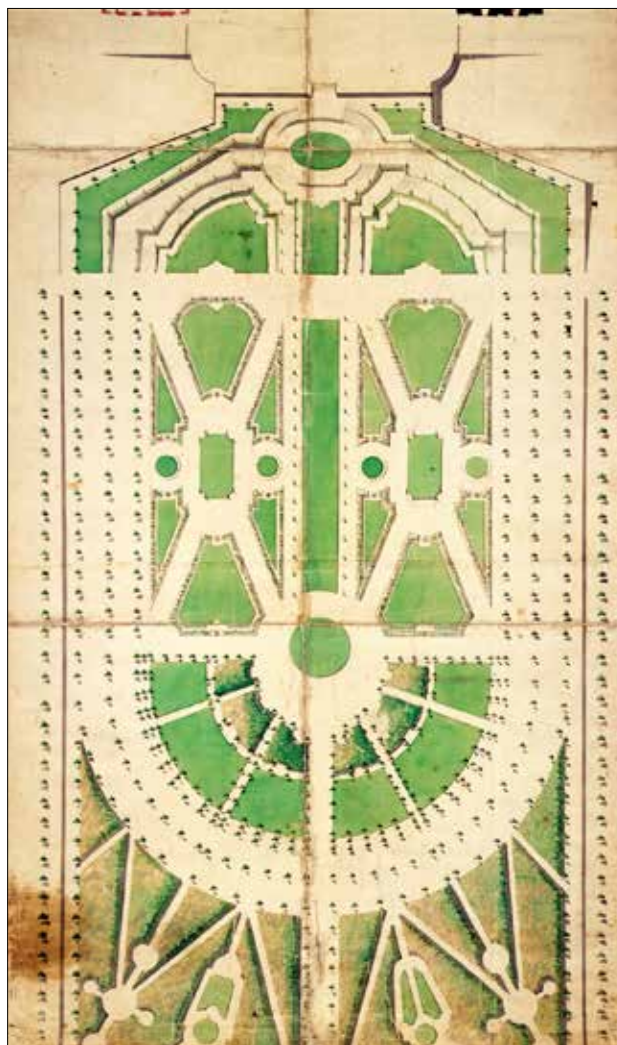
Att gransolitärer planterats enligt Hårlemans plan har övertygande bevisats. Huruvida granhäckar planterades vid denna tid är mera osäkert. Hårleman ska ha behållit en del växtmaterial från Rudbecks trädgård såsom vissa granar och större lövträd.

Ny botanisk trädgård

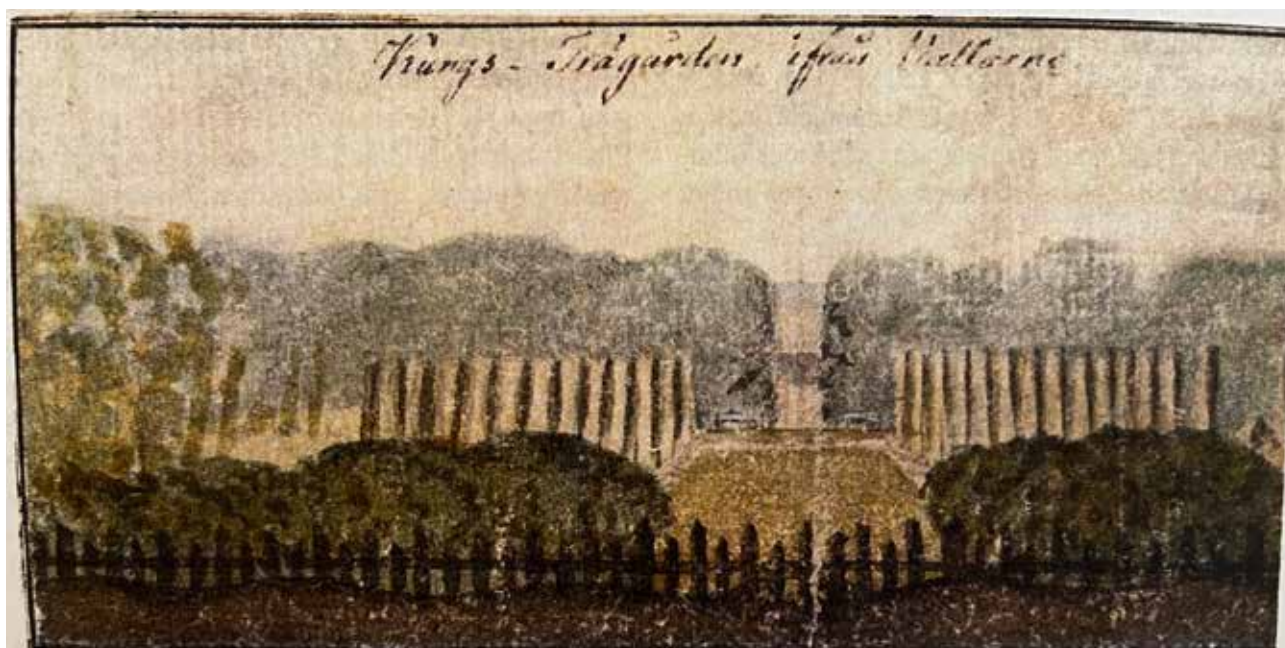
Kung Gustav III skänkte slottsträdgården utom terrasserna till Akademien (Uppsala universitet). En ny botanisk trädgård skulle anläggas där till minne av Carl von Linné. I samband med donationens firande 1787 lades grundstenen till den nya institutionsbyggnaden, eller orangeribyggnaden, som invigdes 1807. Arkitekter var Olof Tempelman och Jean Louis Deprez.

År 1851 beskriver den dåvarande örtagårdsmästaren Daniel Müller de 200-åriga pyramidformigt klippta granarna från Rudbecks tid som en stor sevärdhet. Han anger även att trädgården innehöll kvarter med buxbomshäckar.

Gustav III:s villkor för donationen fick till följd att inga avgörande förändringar har utförts under de århundraden som gått. I huvudsak är det Hårlemans plan som kvarstår.

Carl Hårlemans planritning från 1744, UUB. Den östra delen närmast slottet kom aldrig till utförande.

Gustav Härstedts akvarell, odaterad men troligen utförd under 1770-80-talen, ska visa barockträdgårdens smala klippta granar i ett naivistiskt perspektiv. Ur SFV:s vårdprogram för Gamla trädgården, 2002.

Sambandet mellan slottet och trädgården kom dock att störas när Stockholmsvägen, nuvarande Dag Hammarskjölds väg, anlades på nedre slottsterrassen vid mitten av 1850-talet.

Under 1800-talet och första hälften av 1900-talet förnyrades vissa gransolitärer samt delar av gran- och buxbomshäckarna. Troligen genomfördes en omfattande gallring av gransolitärerna ca 1835 när vartannat granpar i mittgången togs bort.

Buxbomen förnyrades med hjälp av sticklingar från de gamla plantorna. Vid byggnadsminnesförklaringen 1935 fanns 34 klippta granar, nästan 1 km långa granhäckar och lika långa buxbomshäckar i trädgården.

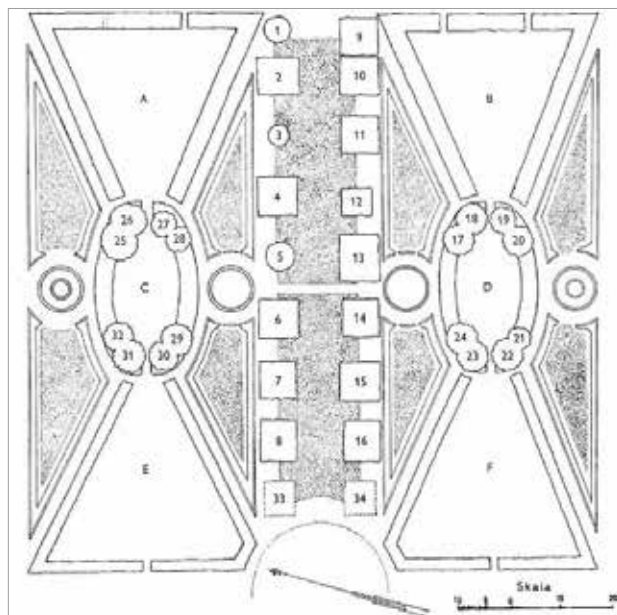
1950-talets arbeten

1955-56 åldersbestämdes samtliga granträd genom borrhning. År 1955 varierade de klippta granarnas ålder mellan 38 och 200 år. De två äldsta granarna var nr 27 och 28 vid C-kvarteret på planen till höger, bevarade från Hårlemans omgestaltning av trädgården. Dendrologen Tore Amborg som utförde borrhningsproverna bedömde att de troligen planterats någon gång på 1760-talet eller början av 1770-talet. Om uppgiften att arbetet med slottsträdgården avbröts 1761 är korrekt, bör granarna ha planterats innan dess, kanske 1760-61.

Granhäckarnas äldsta delar daterades till 1840-talet. Troligen planterades granhäckarna först då och fanns aldrig med i Hårlemans anläggning. Vid tiden för undersökningen var de äldsta delarna mycket täta med ett

metertjockt grentak av 100-åriga kvistar över den tunnel som bildats genom att de nedre grenarna dött och fallit av.

Ympar togs 1956 från de båda 200-åriga gransolitärerna och bedömdes kunna ge god tillväxt. Ympningen utfördes vid skogsplantskolan i Brunsberg i Värmland på vanligt granunderlag. Från vardera granen ympades ca 40 exemplar. Därefter avverkades dessa granar samt de

Plan från 1956 över granparterren före borttagande av häckarna kring C- och D-kvarteren, ur Nils Hylander och Tore Amborg, *En undersökning av granhäckarna och de klippta gransolitärerna i Uppsala botaniska trädgård*, särtryck ur *Lustgården* 1956-57. De båda 200-åriga granarna fanns vid C-kvarteret, nr 27 och 28. Granarna i mittpartiet var av varierande ålder.

Foto från 1860-70-talen av Heinrich Osti, Uppsala universitetsbibliotek (UUB). Gransolitärerna är stora och rufsiga. Fotot är beskuret i överkanten.

övriga gransolitärerna vid de två mittersta kvarteren (C och D enligt karta nedan). Vid denna tid fanns endast nio granpar kvar längs mittaxeln. Hårlemans plan redovisar 16 par, det vill säga 32 st.

1957-58 ersattes granhäckarna kring de västra triangelformade kvarteren (E och F). Arbetet fortsatte 1958-59 med häckarna kring de östra triangelformade kvarteren (A och B). Ny plantor erhöles från Stora Kopparbergs AB. Vid återplanteringen utgick man från buxbomshäckarna runt triangeln, varför granhäckarnas placering inte kom att stämma med originalplanen och anläggningens mitt.

1965 valdes ympklonerna från gran nr 27 ut som lämpligast för förnyelse i mittaxeln, främst eftersom de hade enhetligt utseende. Plantorna var då ca 0,5 m höga och flyttades från plantskolan i Värmland till ett område i Uppsala botaniska trädgård, där de kunde skötas av trädgårdens personal.

Restaureringar på 1970-talet

Från hösten 1971 till våren 1972 fälldes alla återstående gransolitärer; de i mittaxeln. Arbetet blev svårt och tidsödande eftersom granarna hade vuxit sig så stora med rötter ofta tjocka som låar. Mittgräsytan iordningställdes efter Hårlemans plan.

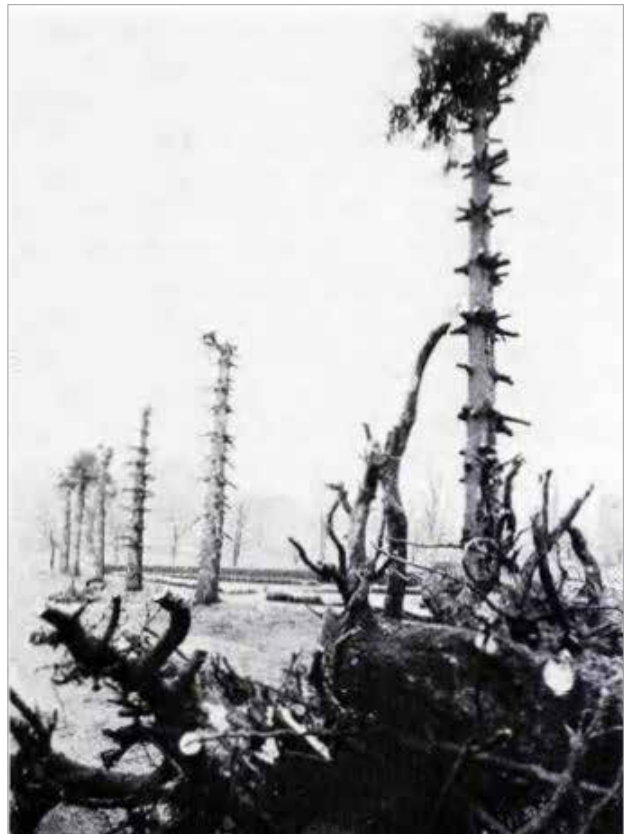
År 1972 återstod 32 av de ympade granplantorna, det vill säga precis det antal som behövdes för nyplantering vid mittgräsytan. De hade då vuxit sig meterhöga och formklippts. Granarna planterades på senhösten 1972 enligt Hårlemans plan. Formklippningen skulle nu fortsätta och resultera i 32 strängt och smalt pyramidklippta solitärer till en maxhöjd av tre meter.

Trädgårdsarkitekt Walter Bauer fick år 1973 i uppgift att hitta tillbaka till Hårlemans ursprungliga form och han upprättade ett upprustningsprogram för barockträdgården, se plan på följande sida. Mittgräsytan och dess granrader som nyligen hade åtgärdats berördes inte av restaureringen.

De båda avlånga gräsytorna norr och söder om mittaxeln hade blivit ovaler under åren och återställdes av Bauer till rektangelform med fasade hörn, enligt Hårlemans plan. För de åtta granparen vid dessa gräsytor fanns inga ympade granplantor. Där planterades istället tioåriga granar från Lindbergs plantskola i Åkarp.

Granhäckarna (som planterats på 1950-talet) togs bort. Femåriga granar från skogsplantskolan i Närlinge planterades. Plantorna kom dock med tiden att uppvisa stora skillnader i kulör och skottillväxt.

Buxbomshäckarna revs upp och återplanterades med material som stuckits av ursprungsplantorna.

För att underlätta fällandet av gransolitärerna 1971-72 höggs de nedersta grenarna av så träden kom att likna palmer. Foto Uppsala Bild, ur Örjan Nilssons artikel i *Lustgården* 1974-1975.

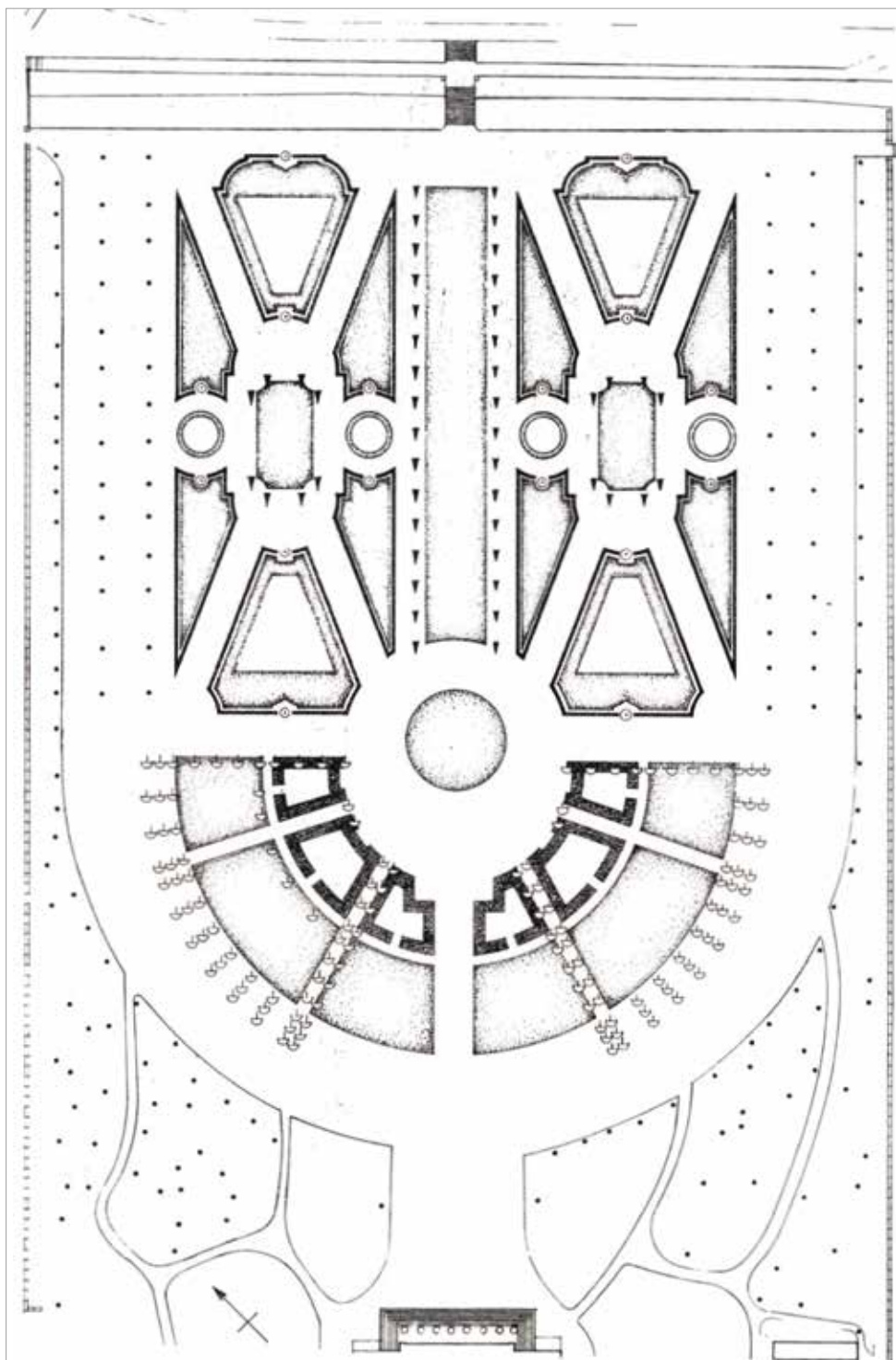

De nygamla gransolitärerna utmärktes av "mycket grova långa barr och mörk grönska". Foton och citat av Örjan Nilsson, ur hans artikel i *Lustgården* 1974-1975, sid. 23.

För rundlarna i öppningarna i Hårlemans plate-bandes angav Walter Bauer på en skiss "Rundel fylld med marktäckande växt. Formträd." Ytterligare en notering anger dock "kullersten" för samma yta. Klart är att rosenhagtornet Paul's Scarlet vilken inte är känd för att vara särskilt hårdig planterades i alla rundlarna.

I slutet av 1990-talet hade hälften av Walter Bauers hagtornsträd dött och ersatts av andra hagtornssorter, planterade i grus. Även dessa fick dock svårt att klara sig. Vid 2020-talets början hade samtliga hagtornsträd dött och resterna tagits bort.

Kanterna i cortenstål anlades inför firandet av trädgårdens jubileum år 2007, 200 år efter invigningen av Linneanum.

Walter Bauers plan från 1973 inför restaureringen, ur SFV:s vårdprogram från 2002. Se även Hårlemans plan på sid. 9. Mittaxelns gransolitärer var redan planterade, ympade från granar från 1760-talet. Vid sidorektanglarna planterades vanliga tioåriga granar från Lindbergs plantskola i Åkarp.

Ymptagning 2010-11

Sammanlagt 400 ympkvistar samlades från utvalda gransolitärer i mittaxeln under åren 2010-11. Exemplaren, som alltså i sin tur var ympade från trädgårdens äldsta granar, valdes utifrån god skottillväxt och en önskvärd form på barren. Tidigare beskars gransolitärerna varje år, men innan ymptagningen hade de fått växa fritt en säsong för att ympkvistarna skulle bli starkare. Arbetet utfördes av Curt Almqvist och Helena Gålnander vid Skogforsk i Uppsala.

Det första ymppriset som togs på vårvintern 2010 när det var mycket snö klarade sig inte. Ett nytt försök nästa vinter gick bättre. Ympning utfördes under våren 2011 på tvååriga krukodlade mellansvenska fröplantor av god kvalitet. 80 plantor förödlades för att räcka även till slottsterrasserna.

Skogforsk drev plantorna under två växtsäsonger i sin anläggning Ekebo i Svalöv, Skåne. Därefter levererades de i krukor till Essunga plantskola, där de kultiverades. Plantorna planterades ut på friland där de beskars, vattnades och gödslades.

Under samma tid, 2011-12, föryngringsbeskars buxbomen i botaniska trädgården. Plantorna klipptes ner till bara ett par centimeters höjd.

År 2022, innan de aktuella arbetena påbörjades, hade trädgårdens befintliga gransolitärer vuxit sig för stora för att kunna klippas stramt och i önskad form. Två av de pyramidklippta granarna hade dött. Granhäckarna hade döda partier och hade även de blivit förvuxna och svåra att hantera. Buxbomshäckarna var i gott skick.

Foton tagna av Curt Almqvist vid Skogforsk i Uppsala, från insamlingen av ymppris 2011. Kvistarna samlas in av Skogforsks försökstekniker Helena Gålnander.

4. Dokumentation av åtgärder

De berörda ytorna stängslades in och informationsskyltar sattes upp. Fällning och rivning utfördes under hösten 2022. För att jordlagren skulle hinna sätta sig schaktades redan under hösten för nya växtbäddar för träd och häckar. Slitlager och stenmjöl skrapades bort. Grus sparades och återanvändes.

Schaktningen utfördes till 76 cm djup, sedan luckrades 20 cm av jorden i groparna. Planteringsgroparna grundades med 20 cm makadam för att stabiliseras och därefter fylldes de upp med den gamla jorden.

Jorden innehöll endast låga halter av PFAS (höglfluorerade ämnen) och överblivna massor kunde därför köras till deponi.

Vid schaktningen i områdets sydöstra del påträffades rester av en betongmur under marken, se sid. 6.

Schaktning utfördes även för en ny bevattningsanläggning som provtrycktes under vintern, se bilaga 4. Tjältning med kol tillämpades för att underlätta schaktningen.

Vid planteringen under våren 2023 togs den gamla jorden bort ur groparna och ny jord fylldes på runt träd och häckplanter.

Ny jord levererades från Hasselfors Garden och efter rekommendation från plantskolan valdes en magrare jord än planerat, ängsjord, till gransolitärerna och granhäckarna. Anledningen är att gran inte ska växa för fort. Till hagtornstråden valdes jord av typ A som är mer näringsrik.

Efter de slutförda arbetena, i juni 2023, såg planterarna fina ut även om helhetsintrycket av parterren naturligtvis tar flera år att återställa. Mittgräsytan ska sås om eftersom schaktning för bevattningen utförts där, se bilaga 4. Buxbomshäckar och stälkanter som har förskjutits av de tunga maskinerna kommer att återställas. Garantitiden för arbetena är tre år.

GRANSOLITÄRER

Samtliga 32 stora och 18 mindre gransolitärer fälldes. Stubbar togs bort.

I maj 2023 planterades 50 nya gransolitärer från Essunga Plantskola, förödlade av ympar tagna från de tidigare gransolitärerna. Stora och små gransolitärer kommer från samma sorts ympar - skillnaden i storlek uppnås genom beskärningen. 34 av de nya granarna ska hållas större och 16 ska bli mindre. Alla nya gransolitärer får en slankare form än de tidigare.

Innan leveransen hade granarna kontrollerats på plats i Essunga av trädgårdsmästare från Uppsala universitet.

Granarna var frysta när de anlände och planterades efter upptining dagen därpå. De tyngsta vägde ca 700 kg. Planteringsgroparna hade behövt utföras något större än planerat. Vid planteringen anpassades granarnas höjd och lutning noggrant. Det är viktigt att topparna linjerar så uttrycket blir enhetligt.

En av granarna hade vuxit snett och byttes ut till en av de andra förödlade granarna hos Essunga Plantskola.

De stora gransolitärerna ska bli drygt två meter höga och de mindre drygt en och en halv meter. De ska klippas en gång om året med hjälp av ramar som byggs enligt ritning, se bilaga 2.

De tidigare granarna klipptes på frihand. Även om ramar används i fortsättningen kommer granarna att behöva putsning på frihand, för att stimulera skotten att förgrena sig på rätt sätt. I augusti 2023 kommer granarna att klippas för första gången, då utan ramar eftersom träden inte är tillräckligt stora. Det är endast årsskotten som klippas när de har sträckt sig färdigt, innan de förvedas.

Närmast staketet mot öster stod två mindre pyramidklippta gransolitärer som har ersatts av två som ska hållas större, för att ansluta till slottsterrassernas större granar i mittlinjen. Terrassernas 16 gransolitärer står på tur att förnyas inom några år.

GRANHÄCKAR

Granhäckarna klipptes ner och stubbarna bröts upp, sammanlagt 385 meter. 247 stubbar samt rötter togs bort. Häckarna hade en befintlig höjd på ca 1,40 meter och bredd i botten på cirka 1,50 meter.

De nya granhäckplantorna planterades i maj 2023. De togs från skogsfröplantage för att uppnå enhetligt utseende, leverantör var Svenska Skogsplanter. De planerade 1248 häckplantorna beräknades inte räcka till utan kompletterades under projektiden med ytterligare 250 planter, även de från Svenska Skogsplanter.

Häckplantorna sattes med ca 33 cm c/c och hade en höjd vid planteringen om ca 30 cm. De ska klippas en gång om året till en maxhöjd av 90 cm. Första året ska de inte klippas, för att gynna etableringen. Sammanlagt blir häckarna ca 380 meter långa.

Överblivna planter sattes i jord för att vid behov kunna användas till utbyte.

Granhäckarna skyddas med staket på utsidan, längs angränsande grusyta. Staket byggdes i trä och målades med Trebitt grå oljelasyr.

De nya granhäckarnas sträckning förkortades i förhållande till de tidigare, så att de linjerar med gräsyntans stålkantade indrag på båda sidor. Anledningen är att redskap för parkens skötsel ska kunna föras in genom öppningen utan att komma för nära de nya hagtornsträden som har planterats i varje öppning.

HAGTORNSTRÄD

Hagtornsträd som dött under åren ersattes av nya från Splendor Plant AB. I maj 2023 planterades 16 nya 'Splendens' sylhagtornsträd i grus.

Träden försågs med stöd i form av störar i trä som målades med Trebitt grå oljelasyr. De har även fått gnagskydd/viltskydd av vassmatta. Under garantitiden skyddas planteringsytan runt hagtornsträden mot uttorkning av en matta av kokosfiber. I samband med garantibesiktning ska kokosmattan tas bort och ett lager av stenmjöl läggas ut runt stammen.

Under garantitiden ska uppbyggnadsbeskäring av hagtornsträden utföras ca två gånger.

BUXBOMSHÄCKAR

Sammanlagt ca 10 meter buxbom revs under hösten 2022. Stubbar och rötter togs bort. På så sätt kortades buxbomshäckarna vid öppningarna på samma sätt som granhäckarna, för att underlätta skötseln och skydda hagtornsträden.

Granarna fälldes under hösten 2022. Foto 2022-11-11.

5. Fotodokumentation

FÖRE ÅTGÄRDER

Vy mot Linneanum i sydväst, foto 2022-06-14.

Vy mot Uppsala slott i nordöst, 2022-06-14. Dammen i fonden med sin fontän invigdes 1987 efter ett förslag från Walter Bauer.

Gransolitärerna hade förlorat sin form och två granar var döda. Andra hade döda partier. Foto 2022-06-14.

Kaprifol hade fått klättra på en av de döda gransolitärerna. Foto 2022-11-11.

Granhäckarna var allför yviga och även de hade döda partier. Häckarna har en livslängd om ca 30 år innan de är alltför förändrade. Olika varianter av gran ingick vilket medförde att partier hade olika utseende. Kulör och tidpunkt för skottbrytning varierade. Foto 2022-06-14.

Buxbomshäckarna var i gott skick. De åtgärdades endast genom att de kortades av vid öppningarna till de indragna ytor där de nya hagtornsträden planterades. Foto 2022-06-14.

Även granhäckarna kortades av så de nyplanterade ska linjera med öppningarnas sidor. Foto före åtgärder, 2023-06-14.

UNDER ÅTGÄRDER - RIVNING HÖSTEN 2022

Rivning pågår av gransolitärerna i den norra mittraden. Körplåtar har lagts ut som skydd över de båda stensatta rännorna Helge å och Motala ström som troligen anlades under 1840-talet. Foto 2022-11-11.

Granarna har fällts och stubbar bryts upp, 2022-11-11.

Båda mittradernas gransolitärer har fällits och granhäckarna står i tur. Foto 2022-11-16.

Maskinen både skär av och lyfter bort de gamla granhäcksplantorna, 2022-11-16.

UNDER ÅTGÄRDER - PLANTERING VÅREN 2023

Planteringsytor för de nya granhäckarna förbereds, 2023-04-27.

Planteringsgropar för de mindre gransolitärerna, vid rektanglarna i norr och söder. Foto 2023-04-27.

Nya gransolitärer har planterats längs gräsytan i mitten, 2023-04-27.

Förodlade gransolitärer i väntan på plantering, 2023-04-27.

EFTER ÅTGÄRDER

Granarna längs mittgräsytan och vid staketet mot Dag Hammarskjölds väg ska hållas större än de som omger sidorektanglarna. Mittgräsytan ska sås om eftersom den har skador efter schaktningen för bevattning. Vy mot Linneanum i sydväst, 2023-06-08.

Granar vid den södra sidorektangeln.

De nya små granhackplantorna skyddas av ett lågt staket. Foto 2023-06-08.

Nya hagtornsträd har planterats i varje öppning, så som vid Walter Bauers restaurering på 1970-talet. Men den här sorten ska vara hårdigare. Mattan av kokosfiber ska tas bort efter garantibesiktningen och ersättas av ett lager stenmjöl.

Vy mot slottet, 2023-06-08.

Hagtornsträd och granhäck vid pionkvarteret mot norr.

Granarna närmast staketet mot slottet ska klippas som de större, för att förstärka sambandet med slottsterrasserna.

Efter åtgärder, 2023-06-08.